

ERSKE

V
VIKINSKE

NARODNE PRIPÓVIJETKE
& BAJKE

ANTOLOGIJA KLASIČNIH PRIČA

PREDGOVOR NAPISALA DAGRÚN ÓSK JÓNSDÓTTIR

PRIČE

© Za Hrvatsku: STANEK d.o.o.
Listopad, 2023.

Marofska 45, Kućan Marof
42 000 Varaždin
Tel.: (042) 207 215
E-mail: info@staneK.hr

Prijevod s engleskog
Nebojša Buđanovac

Lektura
Diana Greblički - Miculinić

Urednik
Kristijan Petrović

Za nakladnika
Nadica Stanek

Korektura
Tanja Miličić Cepernić

Grafička priprema
Snježana Sremić & Zoran Stanek

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 001193379.

ISBN: 978-953-8130-97-7

VIKINŠKE NARODNE PRIPOVIJETKE I BAJKE

Antologija klasičnih priča

Ime autora: Catherine Taylor - UREDNICA PROJEKTA

© 2023. Flame Tree Publishing Ltd.

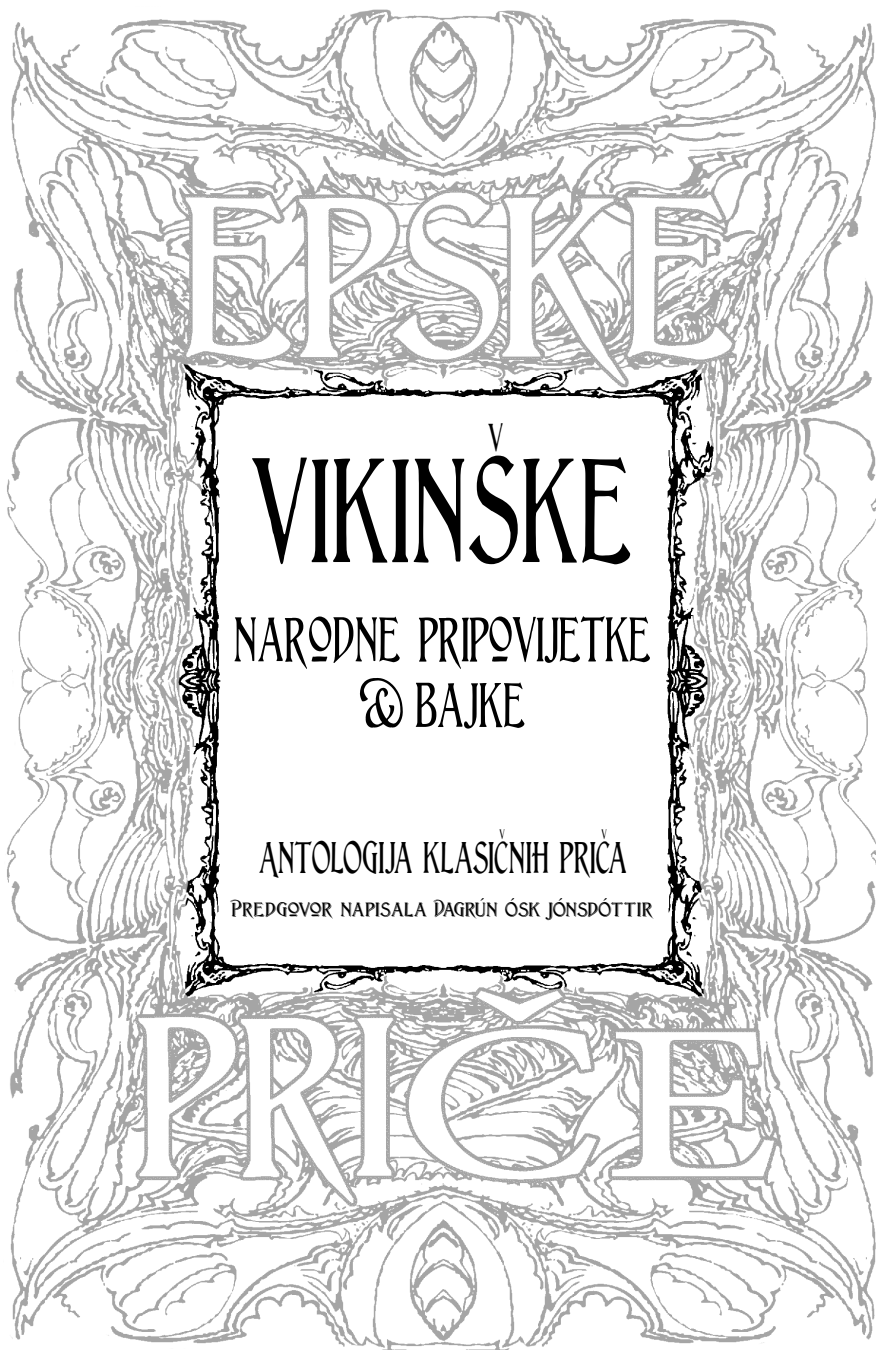
© 2023. StaneK d.o.o. za izdanje na hrvatskom jeziku

Naslov izvornika: *Viking Folk & Fairy Tales*

*Naslovnu sliku kreirao je Flame Tree Studio prema umjetničkom
djelu Slave Gerj, Gabora Ruskaija i Bourbon-88*

Sva prava pridržana.

BEZ DOZVOLE IZDAVAČA: nijedan dio ove knjige ne smije se
reproducirati, umnožavati ili prenositi u bilo kojem obliku ili bilo kojim
sredstvima – elektronskim ili mehaničkim, uključujući i fotokopiranje,
fotografiranje, snimanje u bilo kojoj varijanti ili ubacivanje u bilo kakav sustav
spremanja informacija.

EPRSKE

V
VIKINSKE

NARODNE PRIPOMJETKE
& BAJKE

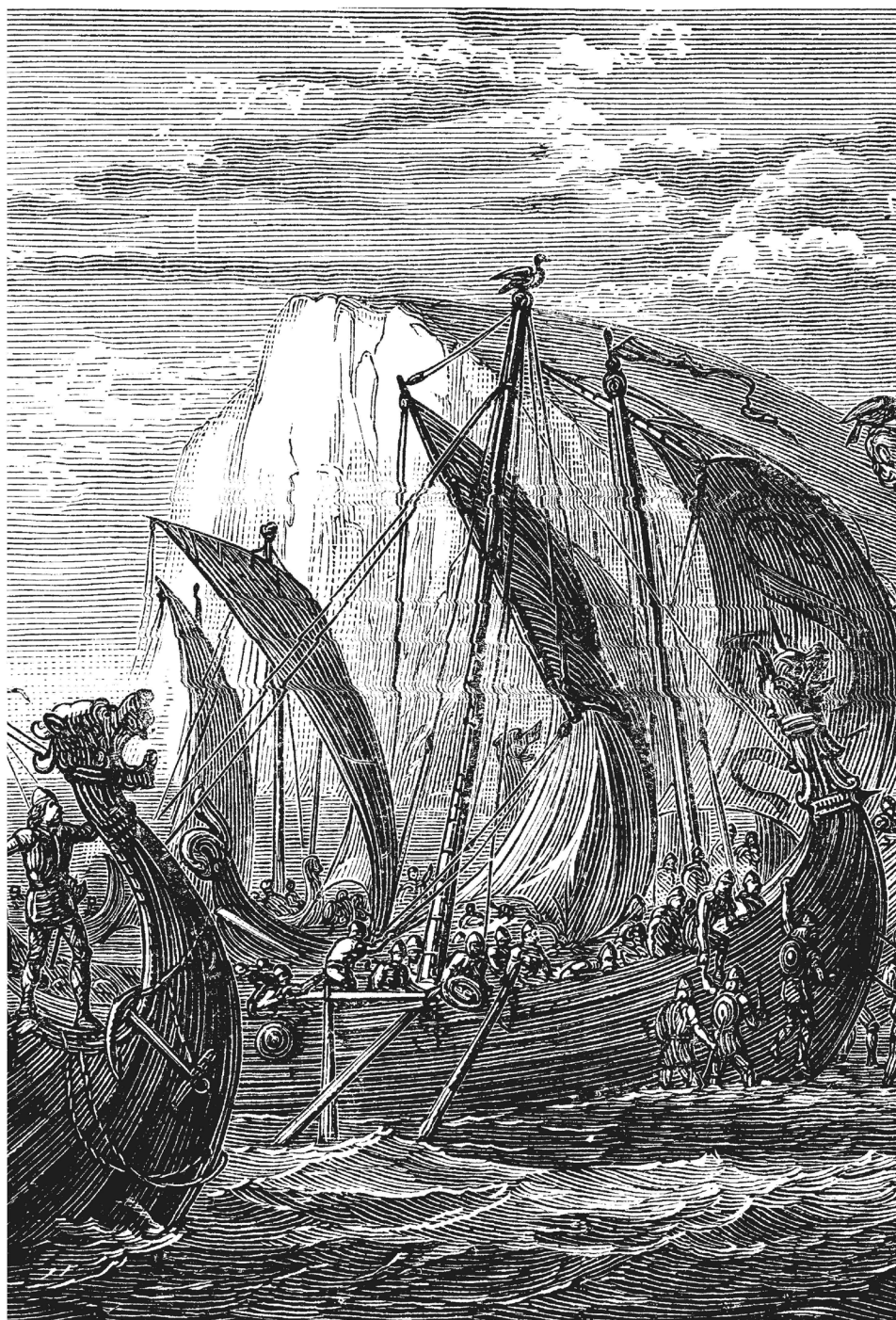
ANTOLOGIJA KLASICNIH PRICA

PREDGOVOR NAPISALA DAGRUN OSK JONSDOTTIR

PRICE

Stanek.

Varaždin, 2023.
prvo izdanje

SADRŽAJ

PREDGOVOR	11
NAPOMENA IZDAVAČA	13

VIKINŠKE NARODNE PRIČE I BAJKE: UVOD	15
--	----

PRIPOVIJETKE O HRABROSTI

Uvod	27
Holger Danske	28
Legenda o Thorgunni	32
Pripovijetke iz <i>Prozne Edde</i>	38
Viking Harald	53
Patuljački mač Tírfing	61
Djeva-majstorica	64
Odmetnik Grettir	77
Priča o Audunnu i medvjedu	83
Priča o Sigurdu	90
Otok Udröst	98

PRIPOVIJETKE O ZVIJERIMA I ŽIVOTINJAMA

Uvod	103
Pjegavko	104
Kraljević plaziguja	113
Sedam ždrijebaca	119

VIKINŠKE NARODNE PRIPOVIJETKE I BAJKE

Jela	126
Kutija s kresivom	134
Vjeran i Nevjeran	141
Helge-Hal u Plavom brdu	148
Bačvar i vukovi	155
Mikkel	162
Magniejevo opasno putovanje	180
Veliki Hans i Mali Hans	197

PRIPOVIJETKE O PREOBRAZBI I SMICALICAMA

Uvod	209
Čudesna breza	210
Lasse, sužnju moj!	219
Katie Drvenplašt	232
Majka Holle	243
Istočno od sunca i zapadno od mjeseca	246
Carevo novo ruho	256
Majstor lopov	260
Islandska Čarobnica	267
Nečastivi i Kitta Grau	272
Dvanaest divljih pataka	275
Čupava nevjesta	281
Čarobna frula	287
Torre Jeppe	296
Mrmor Gušče jaje	298
Vještica u kamenom čamcu	307
Čarobnjakova kći	312
Vukodlak	317

VIKINŠKE NARODNE PRIPOVIJETKE I BAJKE

Tajna crkva	326
Ugljenar.	329

PRIPOVIJETKE O TROLOVIMA I DIVOVIMA

Uvod	337
Tri jarca Gundala.	338
Dvorac Soria Moria	340
Ugljen Nils i žena-trol.	350
Nastanak jezera Tiis.	353
Mališan	355
Div koji nije imao srca u tijelu	368
Div Finn i katedrala Lunda	375
Knös	377
Plavi pojas	382
Kako je momak ukrao divovo blago	394
Srebrnbijeli i Ljiljan	400
Litill, Tritill, ptice i seoski momak	410
Kraljević Hlini	418
Posljednji dom divova.	425

PRIPOVIJETKE O VJETRU, SNIJEGU I MORU

Uvod	447
Farmer Vremenobradi	448
Tri kraljevne Bijele zemlje	456
Zašto je more slano	462
Djevojčica sa šibicama.	467
Prvorodeni, prvovjenčani	470

VIKINŠKE NARODNE PRIPOVIJETKE I BAJKE

Otok vrisaka	480
Pripovijetka o moru	498

PRIPOVIJETKE O NISSEIMA I DRUGIM MALIM NARODIMA

Uvod	505
Pripovijetka o Nisseima	506
Bauk i trgovac	510
Patuljačka svečanost	514
Snjeguljica.	522
Izgnubljeno zvonce.	528
Pustolovine Johanna Dietricha	532
Sretni Andreas.	547
Glad među gnomovima	552

PRIPOVIJETKE O LJUBAVI I OBITELJI

Uvod	559
Kraljevna na staklenom brdu	560
Djevojka i njezina kuma.	568
Djeva Labud-Bijela i djeva Lisičji Repak	572
Tri psa.	578
Frithiof Smjeli	590
Talac	595
Thorwald i zvjezdana djeca.	603
Pepelan i njegova dobra posada	615
Drug	623
Kako norne istkaju	633

VIKINŠKE NARODNE PRIPOVIJETKE I BAJKE

Staro sijeno	647
Kraljica Ždral.	658
Udovičin sin.	663
ŽIVOTOPISI I IZVORI.	675

PREDGOVOR

ODUVIJEK SAM VOLJELA PRIČE. Kao dijete voljela sam ih slušati, a kad sam odrasla, voljela sam ih pričati. Sjećam se kako sam se kao dijete vozila po Islandu sa svojom obitelji. Bilo mi je dosadno i već sam previše puta pitala roditelje jesmo li „već stigli“. Da bi izbjegla moje neumoljivo ispitivanje, majka mi je odlučila ispričati priču. Ispričala mi je „Kutiju s kresivom“ H. C. Andersena. Lijepo je pripovijedala i, kako se priča razvijala, ja sam prenesena iz automobila u toranj koji čuvaju tri golema psa. Nastavila je s pripovijedanjem, i putovanje je prošlo začas. Pripovijetka o kutiji s kresivom postala mi je omiljena priča, ali kasnije u životu susrela sam se i s drugim pričama.

Priče su čarobne; one posjeduju sposobnost da nas prenesu na drugo mjesto i u drugo vrijeme, dopuštajući nam da zaboravimo svoje okruženje i potpuno uronimo u pripovijetku. Njihov nas utjecaj može nadahnuti, podučiti, pa čak i preobraziti. Slušajući priče, možemo iskusiti radost ili tugu, one u nama mogu potaknuti strah ili znatiželju. Pričali su ih oni koji su plovili morem, kao i farmeri, ribari, radnici i pripadnici mnogih drugih klasa koje su sačinjavale nordijsko društvo u prošlosti. Priče su i se dalje prepričavale kroz stoljeća, a činili su to obični ljudi, pripovjedači, pisci, a još kasnije i filmaši.

Priče mogu služiti kao prozori u prošlost, kroz njih možemo nazrijeti svjetonazore ljudi koji su ih pripovijedali, njihove nade i snove, kao i njihove strahove i predrasude. Društvo oblikuje priče, a one zauzvrat oblikuju to društvo, jer podučavaju one koji ih slušaju što se očekuje od njih, što je moralno i kako bi se čovjek trebao ponašati (ili kako ne bi smio). Priče su se pričale radi zabave ili da bi prenijele određene ideje. Dobre bi priče putovale i prepričavale se u raznim krajevima svijeta. Dobri bi pripovjedači prilagođavali svoje priče publici. I dok su mnoge priče građene na starim temama ili motivima usmenih tradicija, nemoguće je odrediti koliko su neke od njih zaista stare, jer priče mogu samo odražavati vrijeme u kojem su pronađene ili zapisane.

U ovoj knjizi urednici su nastojali prikazati i stare mitove i bajke Skandinavije, kao i djela modernih pisaca koji su nastavili graditi tu tradiciju pripovijedanja. Neke od tih priča datiraju u trinaesto stoljeće, poput onih iz *Prozne Edde* za koje se vjeruje da su imale izvor u usmenim tradicijama. Isto vrijedi i za narodne pripovijetke koje su prikupili skupljači poput braće Grimm u Njemačkoj, Asbjørnsesn i Moe u Norveškoj i Jón Árnason na Islandu u devetnaestom stoljeću.

U ovoj knjizi pronaći ćete i priče koje su napisali slavni skandinavski pisci bajki poput Hansa Christiana Andersena iz Danske. Te bajke, iako su autorska djela i nisu prikupljene iz usmenih tradicija, vuku nadahnuće iz raznih narodnih pripovijetki i bajki. One također odražavaju vrijednosti, vjerovanja i probleme ljudi svojeg vremena. Sve te priče pričane su i prepričane i još i danas su važne.

Nadam se da će ova knjiga potaknuti i vaš interes za priče, i da ćete u ovim stranicama pronaći čaroliju i biti preneseni u neko drugo vrijeme i mjesto, kao što sam ja bila vozeći se u obiteljskom automobilu prije tako mnogo godina.

Dagrún Ósk Jónsdóttir, Sveučilište Island

NAPOMENA IZDAVAČA

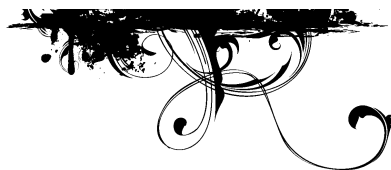
NARODNE PRIPOVIJETKE I BAJKE iz ove knjige predstavljaju opsežnu tradiciju skandinavskog pripovijedanja koje se proteže sve do drevne nordijske mitologije, ali je procvalo i razvilo se sve do modernog doba diljem sjevernih zemalja koje je dotakla vikinška kultura. Tako knjiga sadržava pripovijetke o bogovima i nordijske sage, uz priče koje su napisali moderni pisci poput Hansa Christiana Andersena i Hjalmara Hjortha Boyesena. Pripovijetke su nastale u Norveškoj, Islandu, Danskoj i Švedskoj, a neke potječu iz Finske i Rusije – pa čak i iz Njemačke, preko braće Grimm koji su pisali o likovima sa skandinavskim pozadinama, poput Frau Holle. Cilj zbirke jest da predstavi zabavan i fascinantan presjek raspona i evolucije nordijskog pripovijedanja: od legendarnih i epskih tema, kroz čarolije i čuda prirodnog svijeta, do zdravog razuma i vjernosti svakodnevnici u dragocjenim bajkama.

VIKINŠKE NARODNE PRIPOVIJETKE I BAJKE

UVOD

NEKE SU PRIČE stare stoljeća. Od prvih pripovijedanja uz logorske vatre, mnoge su lebdjele na povjetarcu vremena dok nisu došle do nas i obavile nas, odnoseći nas u dane daleke prošlosti. Zahvaljujući svojim čarobnim, neobičnim likovima, zaprepašćujućim okruženjima i maštovitim zbivanjima i zaključcima, te nas priče još uvijek mogu obuzeti i povući u sebe.

Neke od najstarijih priča i legendi iz ove knjige možda su prvi put bile ispričane prije više od tisuću godina, iako su zapisane tek mnogo kasnije. Mnoge su zapisane u devetnaestom stoljeću, nadograđujući elemente ranijih usmenih tradicija. Ovdje je obilje priča iz nordijskih i skandinavskih mitova, narodnih pripovijetki i bajki, a one uključuju junačke sage, prikaze nekih od najranijih pomoraca, čaroliju, fantastična stvorenja, basne, povijesti i mitove o pustolovini i smionosti. Uzbudljive su i poticajne, zastrašujuće i nadahnjujuće. Objasnjavaju svijet i dodaju mu misterioznost. U izvornom obliku, možda su se bile recitirale dok su ljudi sjedili oko logorskih vatri i gledali plamene jezike što palucaju, stvarajući vlastite slike u mašti. Kasno u noći, pripovijetke su dolazile kraju kad bi sjaj žara pomalo zamirao u tami. Kasnije, pjesnici su ih prepričavali u sjenovitim dvoranama nakon velikih gozbi, dok bi gosti sjeli da slušaju i sanjaju. Još kasnije, roditelji su prenosili pripovijetke

VIKINŠKE NARODNE PRIPOVIJETKE I BAJKE

svojoj djeci koja bi se skupljala oko pucketavih ognjišta u hladnim zimskim večerima. U moderno doba, te su pripovijetke skupljene, pa su nadahnule nove, izvorne priče. Ima tu veličanstvenih pripovijetki o čarolijama, ljubavi, izdajstvu, pobjedama i porazima, i one ostaju vječne i univerzalne ljudske priče što i dalje odjekuju u svima nama.

Vikinški temelji

Nordijci su govorili staronordijskim jezikom, koji su zvali *dönsk tunga* (danski jezik). Uz manje varijacije, tim se jezikom govorilo diljem nordijskih zemalja tijekom vikinškog razdoblja. Vikinzi nisu razvili pisanu kulturu, već su se služili runama kako bi bilježili kraća djela, dok su se dulja djela pamtila s pomoću stihova. U svom revnom nastojanju da pokrsti Europu, Crkva nije dopustila bilježenje vikinških mitova, pa stoga, kad su se Vikinzi integrirali u kršćansko društvo, većina priča nije bila zapisana, ili su ih zapisali kršćanski svećenici koji su vodili povijesne bilješke, ali nisu razumjeli njihovo izvorno značenje. To znači da velik dio našeg znanja o vikinškim narodima dolazi iz nedovoljno rasvijetljenih ili rijetkih izvora.

Vikinzi i Nordijci bili su snažni, energični i domišljati narodi koji potječu iz Norveške, Švedske i Danske, a njihovo je razdoblje trajalo otprilike od 790. do 1100. godine. U početku su bili trgovci, poljoprivrednici, obrtnici i pomorci koji su počeli ploviti morima da bi pljačkali, trgovali ili istraživali. Nordijci su bili trgovci i pomorci, ali ne i borci ili ratnici. Nordijskim se naziva i jezik kojim su govorili Vikinzi i Nordijci. Do jedanaestog stoljeća, mnogi Vikinzi i Nordijci naselili su sjevernu i zapadnu Europu, te su ih tamošnje kulture počele asimilirati.

Napredno razmišljanje

Tijekom nekih tri stotine godina Vikinzi i Nordijci putovali su po Europi, i znatno utjecali na kulture u kojima su se skrasili, osobito na kulture u dijelovima Škotske, Engleske, Francuske i Irske. Neki su od njih osnovali Dublin, kolonizirali Normandiju u Francuskoj, stvorili područje zvano Danelaw u Engleskoj, te pustili korijenje u raznim zajednicama diljem Škotske. Neki su naselili Island i Grenland, dok su drugi otputovali u Sjevernu Ameriku. Krajem 980-ih, istraživač Erik „Crveni“ (oko 950. – oko 1003.) podigao je prvo vikinško naselje na Grenlandu. Negdje oko 1000. g. njegov sin

Leif „Sretni“ (oko 970. – oko 1020.) stigao je u Sjevernu Ameriku. Utjecaji su bili obostrani, jer na koncu, mnogi skandinavski naseljenici prihvatili su kršćanstvo.

Iako se Vikinge danas doživljava isključivo kao žestoke ratnike, koji su odlazili na nasilne i smrtonosne pohode u potrazi za blagom i robovima, oni su bili i visoko razvijena civilizacija koja je veoma cijenila umjetnost – uključujući i pripovijedanje. Obrađivali su zemlju i trgovali, vješto se bavili rukotvorinama i odlazili na smjele istraživačke ekspedicije. Njihovo je društvo bilo podijeljeno na tri klase: jarli (aristokracija), karli (niže klase) i thralli (robovi). Međutim, za razliku od divljih i prljavih ljudi kakvima ih pokazuje popularna povijest, Vikinzi su općenito pazili na osobnu higijenu i izgled. Pleli su kosu u pletenice, a jarli su nosili osobito lijepu odjeću, često svilena ruha, i majstorski izrađene dragulje. Žene možda nisu imale punu jednakost i poštovanje, ali mogle su naslijediti imovinu, zastupati same sebe na sudu, posjedovati vlastite obrte, a ako nisu bile udane, mogle su izabrati gdje će živjeti.

Nordijski Univerzum

Vikinška religijska vjerovanja uključivala su univerzum koji je bio pun bogova, boginja, duhova i natprirodnih energija. Kao što je slučaj i s drugim poganskim religijama, svaki bog ili boginja imali su vlastitu osobnost, sposobnosti i specijalnosti, svaki je predstavljao objašnjenje nekog aspekta misterija svijeta, utjecao na događaje i općenito pomagao smrtnicima. Međutim, svaki je bog imao i svoje nedostatke.

Postojale su razne vrste bogova. Aesiri su predstavljali moć i borbu. Održavajući red u kozmosu, borili su se protiv Ledenih divova – koji predstavljaju tamu i zbrku. Ti Ledeni divovi – zvani jötunni – nisu nužno bili golemi. Imali su čarobne moći i, dok su neki bili ružni, drugi su bili lijepi. Iako su bili neprijatelji bogova, ponekad su im bili i ljubavnici ili supružnici. Aesire čine Baldr, Bragi, Idun, Odin, Sif i Thor. Vaniri su bili nježniji. Oni su mogli vidjeti budućnost i bili su povezani sa stvarima poput zdravlja,

plodnosti, prirode i znanja. U Vanire ze uhojaju, Loki, Njord, Vili i Ve.

Neki od tih bogova postali su slavni i izvan narodne predaje, poput boga groma Thora koji vitla čekićem i jednookog Odina, koji nosi koplje i traga za znanjem. U činu žrtvovanja sebe, Odin se objesio naopako na devet dana i noći kako bi stekao znanje o runskom alfabetu, koje je prenio čovječanstvu. On je bio usko povezan sa smrću, mudročću i poezijom; Loki je bio „tvorac svih prijevara i smicalica“, a prelijepa, senzualna Freyja nosila je pernati ogrtač i jahala u bitku da bi tražila svojega nestalog supruga Óðra. Njezin brat Freyr bio je povezan s vremenom, kraljevskim linijama, ljudskom seksualnošću i poljoprivredom, i donio je mir i zadovoljstvo čovječanstvu. Neke žene, poznate kao volve, mogle su čuti i razumjeti božji jezik i prevodile su ga drugim smrtnicima. S izvorima u germanskim bogovima sjeverne Europe, vjerovalo se da nordijski bogovi daruju život, pa je ovisilo o svakome pojedinom čovjeku da se dokaže vrijednim takva dara.

Četiri dana u tjednu u engleskom jeziku dobila su ime po tim bogovima. To su *Tuesday* (utorak) – od Tyra, najhrabrijeg boga rata i zakonodavca; *Wednesday* (srijeda) – od Odina (poznat u staroengleskom kao Wōden), oženjenog Friggom; *Thursday* (četvrtak) – od Thora, Odinova sina, boga groma, između mnogih drugih atributa; i *Friday* (petak) – od Frigge, boginje braka, obitelji i majčinstva, udane za Odina, Thorove pomajke.

Nordijska priča o postanku objašnjava da je prije početka svijeta postojao samo svijet Muspelheim, a to je bio svijet vatre. Prošla su duga razdoblja, a tad je stvoren Niflheim, svijet leda – iako je prijevod od Niflheim „Svijet magle“. Između dvaju svjetova nalazila se praznina Ginnungagap. Napokon, u Ginnungagapu je nastao život – div imenom Ymir – i njemu se ubrzo pridružila krava zvana Audhumla. Audhumla je hranila Ymira mlijekom iz svojih vimena. U međuvremenu, ona je lizala led, a to je oslobodilo zarobljenog boga Buriya, koji je dobio sina Borra. Borr se oženio Beslom, kćeri Bolthorna, Ledenog diva, a ona je rodila bogove Odina, Vilija i Ve. Ta su tri boga zajedno ubili Ymira i upotrijebili njegovo tijelo da bi stvorili svijet – sveto drvo zvano Yggdrasil. Ymirove kosti

postale su stijene, a njegova lubanja nebo. Prvi ljudi koji su živjeli u dijelu Yggdrasila bili su Ask i Embla, i oni nisu imali duh ni oblik sve dok im Odin nije udahnuo život, a drugi bogovi dali su im razum i strast. Zbog Ymirova umorstva, svi su divovi stalna prijetnja ljudima i bogovima.

Stvaranje i uništenje

Prije stvaranja kozmosa, ledeni vjetrovi i led Niflheima susreli su se s vrućinom i vatrom Muspelheima. Iskre su poletjele, i bogovi, predvođeni Odinom, stvorili su svijet od Ymirova tijela. Taj je svijet bio golemo stablo jasena zvano Yggdrasil, koje je imalo devet razina postojanja. Te su razine bile Midgard (Srednji svijet – gdje žive smrtnici), Asgard (gdje žive bogovi Aerisi), Vanaheim (dom bogova Vanira), Jotunheim (zemlja divova – glavnih neprijatelja bogova), Alfheim (dom svijetlih vilenjaka), Svartalfheim (dom tamnih vilenjaka) i Nidavellir (svijet u kojem žive i rade patuljci). Niflheim je bio smješten na sjeveru, a Muspelheim na jugu. Žene koje bi umrle u porodu išle su u Dvoranu Frigga u Asgardu, gdje su živjele cijelu vječnost s Odinovom ženom, dok su muškarci koji bi umrli junački, išli u Odinovu dvoranu Valhallu.

Yggdrasil su napajala tri izvora: izvor Urd (sastajalište bogova), Mimirov izvor (koji daje mudrost svakom tko se napije iz njega) i izvor Hvergelmir (gdje žive zmije i zmajevi). Na Yggdrasilu je živjelo nekoliko stvorenja: mudri orao, jastreb zvan Veðrfölnir, četiri jelena, zmaj i vjeverica zvana Ratatosk. Sol je vozila zlatne Sunčeve kočije po nebu, a progonio ju je vuk Sköll. Solin brat Mani vozio je srebrne Mjesečeve kočije, a progonio ga je vuk Hati. Jörð je bila boginja Zemlje, Dagr je bio bog dana, a Nótt je bio jötunn noći.

Midgard je bio okružen vodom, i tamo je živjela Zmija svijeta, a bio je povezan s Asgardom Duginim mostom. U međuvremenu, za cijeli Yggdrasil skrbile su se norne, tri mudre žene koje su svakog dana izrađivale blato s vodom iz izvora Urd i mazale njime koru stabla da bi ga održale snažnim. Bez norni Yggdrasil bi umro. Putovanje između svjetova često se događa u mitovima, a bogovi i druga bića izravno komuniciraju s čovječanstvom.

Činjenice isprepletene s maštom

Vikinzi, kojih su se bojali diljem sjeverne Europe, iznenada bi napadali obične ljude, pri čemu bi mnoge pobili, pokrali robu i blago te hvatali robove. Kopljima, sjekirama, lukovima, noževima i čekićima borili su se do smrti. Njihovi bi zarobljenici bivali zaposleni na farmama ili u utvrđenim gradovima, zvanim prstenaste utvrde.

Vikinška vjerovanja nalazila su se u temelju njihovih života. Primjerice, muškarci, žene i djeca naporno su radili – ta je činjenica opisana u nekim pričama, poput *Medovine poezije*, u kojima Odin obrađuje polja. Vikinški obrtnici uključivali su tkalce, metalopredrađivače, stolare i kovače, a patuljci su prema njihovu vjerovanju bili najbolji majstori, te se smatralo da su, između ostalog, izradili Thorov čekić, Mjöltnir, i Odinovo koplje, Gungnir. Legenda o junaku koji je ubio zmaja, Sigurdu, uključuje stvarne povijesne likove.

Vikinzi su vjerovali u dva suprotstavljena načina življenja: innangard, što znači „unutar ograđenog prostora“, i utangard, što znači „izvan ograđenog prostora“. Ljudi i civilizirani bogovi živjeli su innangardu, dok su tamni vilenjaci, patuljci, trolovi i divovi živjeli u utangardu. Divovi su bili najveći protivnici nordijskih bogova i boginja. Za razliku od divova iz drugih pripovijetki, vikinški divovi nisu bili maloumni, pa čak ni golemi. Poput bogova, i divovi imaju pozitivne i negativne aspekte svojih osobnosti. Neki su bili lijepi i sposobni za dobrotu. Neki su bili pametni, oštroumni ili hrabri, a neki lukavi, opaki i puni zlobe. Među njima bili su Ymir, prvi div, Surtr, žestoki vođa Vatrenih divova s plamenim mačem; i Aegir i Rán, koji su živjeli pod morem sa svoje devetero djece. U divovske životinje spadaju zmija Jörmungandr (koja je okruživala Midgard i osobito je mrzila Thora), zlobni zmaj – zmija Nidhogg, vuk Fenrir – koji će uništiti Yggdrasil tijekom Ragnaröka – i Kraken, divovsko stvorenje nalik lignji za koje se kaže da je duže od milje i da vrebata u dubokim vodama, dižući se samo kad ga uznemire brodovi. Mornari bi često zamijenili Krakena s kopnom pa bi krenuli prema njemu, shvativši svoju pogrešku tek kad bi ih ovaj povukao na dno mora.

Postojala su druga neobična i natprirodna bića koja su, iako ne moćna poput bogova i divova, bila sposobna mijenjati događaje ili ishode, obično potajnim djelovanjem.

To su bili, među ostalim, patuljci, vilenjaci, trolovi i duhovi. Neki su bili dobri i spremni pomoći, ali većina nije. Primjerice, u svojemu podzemnom labirintu tunela u Svartalfheimu, patuljci su stvorili Sifinu zlatnu kosu, Odinov čarobni prsten Draupnir i Freyrev brod, kao i druga čudesna blaga. I vilenjaci su mogli biti dobri ili loši – dobri vilenjaci pomagali su Vanirima, a poput patuljaka, tamni vilenjaci živjeli su pod zemljom. Blisko povezani s divovima, trolovi su bili ružni i zli te vrebali na mračnim mjestima. Pored toga, Vikinzi su vjerovali da nevidljivi duhovi lebde nad njima tijekom mnogih važnih trenutaka u životu, i neposredno nakon smrti, primjerice na bojnim poljima, pri rođenju svakog djeteta i na dalekim putovanjima. Duhovi su obično bili ženski i općenito zaštitnički raspoloženi. Među njima, bile su u norne, koje su, osim što su se skrbile o Yggdrasilu, bile prisutne pri rođenju svakog djeteta; landvættiri, koji su štitili prirodu, i valkire, koje su letjele nad bojnim poljima i odnosile hrabre pale ratnike u Valhallu. Životinjski duhovi uključivali su osmonogog konja Sleipnira i dva Odinova gavrana: Huginu (ili Huginna), koji je nadgledao misli, i Muninu (ili Muninna), koji je nadgledao pamćenje. Odin je uz njihovu pomoću motrio svoje ljude i stjecao mudrost.

Kao što je slučaj s većinom religija, život nakon smrti bio je važan Vikinzima. Ratnicima je rečeno da će ih, ako hrabro poginu, valkire odnijeti u Valhallu. Bila je to golema Odinova dvorana, s krovom izrađenim od štitova, vukovima koji su čuvali njezinih 540 vrata, i orlovima koji su kružili oko krova. Hel, Lokijeva kći, vladala je Niflheimom, gdje se vjerovalo da odlaze mnogi umrli ljudi, ili bi ih boginja Freyja izabrala da žive na njezinu polju Fólkvangru. Boginja Rán k sebi je uzimala one koji bi umrli na moru.

Od vjerovanja do knjige

Iako su ta vjerovanja bila duboko ukorijenjena u vikinškoj tradiciji, i iako je godinama većina Vikinga promatrala kršćanstvo sumnji-

čavo i sa skepsom, do 1100. godine kršćanstvo je gotovo posve ispunilo nordijske filozofije. Neko su vrijeme mnogi Vikinzi istovremeno pripadali objema religijama. Primjerice, neki su se molili i Isusu i Thoru, dok su drugi smatrali da se Odina može zamijeniti Isusom. Niflheim je zamijenjen rajem, dok je Muspelheim asimiliran u pakao. Postupno, vikinška su vjerovanja odbačena. Pojedini aspekti nekih pripovijetki urezbareni su u kamenu i drvetu u obliku runa, poput priče o Sigurdu i zmaju, koja je urezana u vrata crkve u Norveškoj, ali bilo je vrlo malo pisanih zabilješki ili pouzdanih izvora.

Kršćanstvo je na koncu potisnulo vikinško poganstvo pa su stari bogovi i božanstva odbačeni – ali oni se i dalje pojavljuju u pripovijetkama, kao fantastična i čarobna stvorenja. Kršćanstvo je odgovaralo njihovom pogledu na svijet; nordijski je moral bio utemeljen na osobnoj odgovornosti i postojao je osjećaj društvene odgovornosti, koji je često uočljiv u pričama. Većina je njih danas poznate iz dviju knjiga: *Pjesničke edde* i *Prozne edde*. *Pjesnička edda* zbirka je staronordijskih poema koje su otkrivale informacije o bogovima i junacima pretkršćanskih Vikinga i Nordijaca, njihovu jedinstvenu viziju o početku i kraju svijeta te mnogo više od toga. *Pjesnička edda* uključivala je edski stih, koji je u sebi sadržavao priče o bogovima, i skaldski stih, oblik krvožedne junačke poezije koja je bila popularna u vikinško doba. *Pjesnička edda* potječe iz islandskoga srednjevjekovnog rukopisa zvanog *Codex Regius*, koji sadržava trideset i jednu poemu, i mnogi kasniji pjesnici i pisci priznali su da im mnogo duguju, uključujući, primjerice, engleskog pisca, pjesnika i akademika J. R. R. Tolkiena (1892. – 1973.) Iako je *Codex Regius* napisan tijekom trinaestog stoljeća, ostao je nepoznat sve do 1643., kad je došao u posjed biskupa od Skálholta. On ga je poslao danskom kralju kao dar i stoljećima je bio pohranjen u Kraljevskoj knjižnici u Kopenhagenu. Godine 1971. vraćen je na Island.

Tijekom ranoga trinaestog stoljeća, islandski povjesničar, poglavar i pjesnik Snorri Sturluson (1179. – 1241.) zabrinuo se da tradicija stvaranja poezije radi komemoracije priča i događaja izumire, pa je istražio nordijsku mitologiju – uključujuću i *Pjesničku eddu*. Napisao je *Proznu eddu*, knjigu u četiri dijela koja uključuje i

prozu i poeziju. Iako je većina Snorrijevih izvora nepoznata, želio je da *Prozna edda* postane priručnik za komponiranje skaldskih stihoa. Želio je i predstaviti pripovijetke nedvosmisleno i objektivno, ali njegova perspektiva bila je prilično orijentirana na muškarce i, premda je mnogo toga napisao o važnosti bogova, znatno je manje teksta o boginjama. Postoje neke, primjerice Frigga, boginja braka, majčinstva i neba, koje znaju svačiju sudbinu; tu je nemilosrdna boginja koja skija, Skaði; Iðunn, koja čuva jabuke što daju vječnu mladost, i Sif, zlatokosa boginja Zemlje, usjeva, plodnosti i zemljoradnje. Međutim, vjerojatno je da je bilo i više pripovijetki o ženama nego što je danas poznato.

Od starog do modernog doba

Priče iz ove knjige fokusirane su na bajke i narodne pripovijetke. Neke su stare, ali neke su relativno moderne, no nastale su na temelju starijih usmenih tradicija, ili su posudile narativne elemente iz drevnih mitova. Od sedamnaestog stoljeća mnoge od njih privukle su pozornost europskih učenjaka, a tijekom razdoblja romantizma (oko 1800. – 1850.) pojačao se interes za te teme. Još kasnije, te su se priče prepisivale, uređivale, prevodile i tumačile, pa su sa širenjem izdavaštva ušle u europsku literarnu kulturu. Mnoge su od njih bezvremene i trajno privlačne, a neke njihove aspekte prepričavali su drugi autori, poput Hansa Christiana Andersena (1805. – 1875.) te norveških pisaca Petera Christena Asbjørnsena (1812. – 1855.) i Jørgena Moea (1813. – 1882.) Neke od tih priča, kao i priča drugih pisaca, uključene su u ovu knjigu.

Jedna je od pripovijetki „Zašto je more slano“, norveška bajka koju su pronašli Asbjørnsen i Moe, a govori o siromahu i njegovu bogatom bratu. Na koncu, u snažnoj tradiciji bajki, priča pruža izmaštani razlog zbog kojeg je more postalo slano. „Djevojčica sa šibicama“ Hansa Christiana Andersena govori o siromašnoj djevojčici u gorkoj zimi, koja sanja o toplini i hrani dok pokušava zaraditi novac za svoju obitelj. Pouka priče jest da treba biti velikodušan prema onima manje sretnima od nas. „Sedam ždriježaca“ još je jedna priča koju su pronašli Asbjørnsen i Moe, a koja podsjeća na

Pepeljugu, no govori o dječaku zvanom „Pepelko“, a njihova je i „Istočno od sunca i zapadno od mjeseca“, u kojoj djevojka prekrši obećanje i mora otputovati istočno od sunca i zapadno od mjeseca.

Narodne pripovijetke sadržane u ovoj knjizi ne samo da su izdržale kušnju vremena nego su pokazale razumijevanje i empatiju sa svijetom prirode i ljudskom naravi. Te su se priče bile otkrivale stalno iznova, jer u čitatelje usađuju moralne vrijednosti, zadržavajući svoju izvornu briljantnost i vitalnost.

S. Hodge

